

ΕΜ-ΦΡΑΓΜΑ ΣΤΑ ΨΑΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΤΑΜΩΝ (της Άννας Στεργίου)

Τα φράγματα, εμπόδιο στην αναπαραγωγή – Παρατηρείται μείωση πληθυσμών, κυρίως στα ανάδρομα είδη

«Πολύ ωραίο το φράγμα! Τα ψάρια τα ρωτήσατε;» Ρητορικό το ερώτημα αλλά η αλήθεια είναι πως ουδείς ρωτά τα ψάρια, που πληρώνουν το τίμημα

της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, που κατ' επίφασιν είναι «πράσινη», όπως παραδέχεται σε έκθεσή του, ήδη απ' το 2007, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας, αναφερόμενος στην καταστροφή που προκαλούν τα φράγματα στα υδάτινα οικοσυστήματα.

Το γριβάδι ζει κι αυτό στα ελληνικά ποτάμια και θίγεται κι αυτό από τα φράγματα. (Αρχείο Μ. Κουτράκη-ΙΝΑΛΕ) Παρότι οι περισσότεροι γνωρίζουμε ελάχιστα είδη ψαριών που ζουν στα ελληνικά ποτάμια, η αλήθεια είναι ότι πάνω από 130 είδη έχουν εκεί το υδάτινο σπίτι τους.

Ποταμοκέφαλοι, καβούρια, χέλια, γυφτόψαρα, τσιρονάκια, πέστροφες, πετρόχειλα, μπριάνες, γριβάδια, θρακοβελονίτσες, σαλιάρες είναι μερικά μόνο από τα είδη που βρίσκουμε στα ελληνικά ποτάμια. Ορισμένα από αυτά είναι ενδημικά, δηλαδή δεν τα συναντάμε οπουδήποτε αλλού παρά μόνο στην Ελλάδα ή ακόμη και αποκλειστικά σ' ένα συγκεκριμένο ποτάμι. Υπάρχουν κι αυτά που είναι γραμμένα στην Κόκκινη Βίβλο για τα απειλούμενα είδη, όπως λ.χ. τα 6 είδη άγριας πέστροφας που έχει η χώρα μας.

Κατά καιρούς στο παρελθόν, όπου παρατηρήθηκαν μειώσεις των πληθυσμών ορισμένων ειδών έγιναν προσπάθειες για εμπλουτισμό των υδάτων, οι οποίες συχνά έφεραν αντίθετα αποτελέσματα, αφού

λ.χ. ξενικά είδη δρούσαν ανταγωνιστικά σε σχέση με τα αυτόχθονα (π.χ. αμερικάνικη πέστροφα με την άγρια μακεδονική) μειώνοντας την τροφή για την ελληνική, ή ελλόχευε ο κίνδυνος δημιουργίας υβριδίων με τους ενδημικούς πληθυσμούς (π.χ. εμπλουτισμός με άγρια πέστροφα Δανίας), με αποτέλεσμα να κινδυνεύουν πάλι οι ελληνικές πέστροφες.

Μόνο στο Νέστο, τους παραποτάμους και τις λιμνοθάλασσες της περιοχής έχουν βρεθεί συνολικά 37 είδη, εκ των οποίων 28 είναι αυτόχθονα κι άλλα 9 εισαγόμενα ή ξενικά είδη, όπως π.χ. αμερικάνικη πέστροφα, ψευδορασμπόρα, ηλιόψαρο.

Εβρος, Αξιός, Στρυμόνας, Νέστος, όπως κι άλλα ελληνικά ποτάμια ήδη δέχονται σημαντικά ρυπαντικά φορτία από τις γειτονικές βαλκανικές χώρες, και κυρίως από τη Βουλγαρία. Σ' αυτά καταλήγουν ανόργανα σκουπίδια οικιακής κυρίως χρήσης (πλαστικά, αλουμίνιο), απορρίμματα που προέρχονται από χωματερές στη γειτονική χώρα, τα οποία παρασύρονται και καταλήγουν στο ελληνικό έδαφος, παρότι έχουν γίνει προσπάθειες από τη ΔΕΗ σε ορισμένες περιοχές για αποκατάσταση. Ρυπαντικά φορτία δέχονται και ποτάμια που έχουν τις πηγές τους στην Αλβανία. Πέρα απ' όλα αυτά, ορισμένα είδη ψαριών, χέλια κ.ά., που συναντάμε στην Ελλάδα απειλούνται λόγω υπεραλίευσης, ενώ μεγάλες καταστροφές έχουν υποστεί στο παρελθόν τα οικοσυστήματα των ποταμών, εξαιτίας της αλόγιστης χρήσης φυτοφαρμάκων.

Αδειοδότηση σε 250 έργα

Και ενώ ήδη σε πολλά μεγάλα ποτάμια (Νέστος, Στρυμόνας, Αχελώος, κ.λπ.) η ΔΕΗ είχε κατασκευάσει μεγάλα φράγματα για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, απομονώνοντας μεγάλα τμήματα των ποταμών που δεν είχαν πια επικοινωνία, έρχεται να προστεθεί τα τελευταία χρόνια η ανεξέλεγκτη αδειοδότηση μικρών υδροηλεκτρικών έργων στη χώρα μας. Η αδειοδότηση πάνω από 250 τέτοιων έργων σε όλη την Ελλάδα και στη συνέχεια η κατασκευή τους, χωρίς χωροταξικό σχεδιασμό και προηγούμενη μελέτη, μπορεί να προκαλέσει σημαντική υποβάθμιση των ποτάμιων οικοσυστημάτων και ειδικά των ορεινών τμημάτων τους που είχαν

μείνει σε καλή κατάσταση, υποστηρίζει ο δρ Μάνος Κουτράκης, τακτικός ερευνητής του Ινστιτούτου Αλιευτικής Έρευνας Καβάλας του Ελληνικού Γεωργικού Οργανισμού «ΔΗΜΗΤΡΑ», που εποπτεύεται απ' το υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, παρ'όλο που οι συνέπειες θα μπορούσαν να περιοριστούν σημαντικά αν υπήρχε εξαρχής ειδική πρόβλεψη στα κατασκευαστικά έργα για την ιχθυοπανίδα.

Βασικό πρόβλημα είναι πως η μετακίνηση των πληθυσμών ψαριών διαφόρων ειδών μπορεί να εμποδιστεί από αρδευτικά έργα, οδικές κατασκευές όπως πέδιλα γεφυρών, κ.ά., συντελώντας αργά ή γρήγορα στη μείωση ορισμένων πληθυσμών ή ακόμη και στον αφανισμό τους.

Η κυρίαρχη λογική πάνω στην οποία χτίστηκαν ή συνεχίζουν να χτίζονται τα φράγματα στην Ελλάδα, για λόγους είτε παραγωγής ενέργειας είτε άρδευσης, ήταν η εκμετάλλευση της ορμής του ποταμού, ανάλογα με την κατεύθυνση της ροής του. Σαφέστατα τα φράγματα εξασφάλισαν αντιπλημμυρική προστασία, δημιούργησαν καλύτερες συνθήκες άρδευσης, ενίοτε συγκράτησαν ρύπους στις λίμνες των φραγμάτων που δημιουργήθηκαν, ενώ υπάρχουν και μερικές περιπτώσεις, όπως λ.χ. στις τεχνητές λίμνες Πλαστήρα και Κερκίνης, όπου προέκυψαν ιδιαίτερης σπουδαιότητας βιότοποι για τα πουλιά και τα ψάρια.

Αυτή είναι βέβαια η μία όψη του νομίσματος, διότι τα ψάρια δεν λειτουργούν με τη λογική των ανθρώπων ούτε βλέπουν τα ποτάμια ως... μονόδρομους.

Συχνά θέλουν να επιστρέψουν πίσω στις πηγές για αναπαραγωγή αλλά λόγω των φραγμάτων δεν τα καταφέρνουν, αποζητούν να μείνουν στη μέση του ποταμού για ανεύρεση τροφής αλλά παρασύρονται, θέλουν να μεταβούν στη θάλασσα για αναπαραγωγή και να επιστρέψουν στο ποτάμι αλλά χάνουν αυτή τη δυνατότητα, αναγκάζονται να «μετακομίσουν», γιατί άλλα είδη με τα οποία τρέφονται δεν καταφέρνουν να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες, αδυνατούν ν' αντέξουν αλλαγές στη θερμοκρασία, οι πληθυσμοί μειώνονται γιατί προκαλείται ανισορροπία και ευνοούνται ξενικά αρπακτικά είδη ψαριών κ.ά.

Πολλοί θεωρούν ότι τα μικρά υδροηλεκτρικά έργα ή τα μικρά φράγματα δεν δημιουργούν τα ίδια προβλήματα με τα μεγάλα φράγματα, αλλά αυτό δεν είναι δεδομένο. Εξαρτάται από την περιοχή, αν υπάρχουν προστατευόμενα είδη, πώς διαμορφώνεται η κατάσταση στους παραποτάμους κ.ά. Υπάρχουν περιοχές που θα ήταν καλύτερο ένα μεγάλο φράγμα αντί για πολλά μικρά, αλλά ενίοτε συμβαίνει και το αντίστροφο.

Μείωση ιχθυοπανίδας

Το μεγάλο πρόβλημα που δημιουργείται με τα φράγματα, εξηγεί ο ερευνητής του ΙΝΑΛΕ Μάνος Κουτράκης, είναι η μείωση των πληθυσμών των ανάδρομων ειδών, όπως π.χ. της άγριας πέστροφας, η οποία προσπαθεί να επιστρέψει στις πηγές για να αναπαραχθεί και το φράγμα την εμποδίζει.

Στον ποταμό Νέστο δημιουργήθηκαν λίμνες φραγμάτων στο θησαυρό το 1996 και στην Πλατανόβρυση το 1997 ως ταμιευτήρες ηλεκτροπαραγωγής από τη ΔΕΗ. Στη φραγμαλίμνη θησαυρού λ.χ. παρατηρήθηκε μείωση της ιχθυοπανίδας και τη νύφη πλήρωσαν μεταξύ άλλων πέρκες, τσιρόνια, τυλινάρια, σύρτες. Ανάλογες ήταν οι συνέπειες στη φραγμαλίμνη Πλατανόβρυσης.

Μεγάλο πλήγμα από τα ορεινά έργα υφίστανται και οι πετροκαραβίδες, που είναι αυστηρά προστατευόμενο είδος, βάσει της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, ενώ πλήττονται και τα χέλια που μεταναστεύουν στην Καραϊβική για αναπαραγωγή. Ο κίνδυνος για το χέλι, που είναι κατάδρομο είδος, δηλαδή ταξιδεύει στη θάλασσα για αναπαραγωγή, είναι ακόμη μεγαλύτερος, δεδομένου ότι τα τελευταία 40 χρόνια, σύμφωνα με έρευνες, ο πληθυσμός του έχει μειωθεί στην Ευρώπη κατά 90% ως και 98%. Πέρα από τα εμπόδια μετανάστευσης έχει ν' αντιμετωπίσει: υπεραλίευση, ρύπανση, απώλεια των βιοτόπων, θαλασσοπούλια, παράσιτα κ.ά.

Από την κατασκευή φραγμάτων εμποδίζεται κι η σαρδελομάνα, που είναι προστατευόμενο είδος βάσει της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, ενώ σε δυσχερή θέση έρχεται κι η θρακοβελονίτσα. Συγκαταλέγεται στο Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ειδών και ζει κρυμμένη στην άμμο του ποταμού κατά τη διάρκεια της ημέρας ενώ τη φιλτράρει

για να βρει τροφή.

Πολλά από τα προβλήματα θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί, εξηγεί ο δρ Κουτράκης, αν οι κατασκευαστές των έργων φρόντιζαν για την ιχθυοπανίδα. Βεβαίως δεν είχαμε ολοκληρωμένη εικόνα των επιπτώσεων μέχρι πριν από λίγα χρόνια. Ομως, σήμερα γνωρίζουμε πως αν τα εγκάρσια φράγματα είχαν πλευρική παροχή, αν η κατασκευή των έργων δεν έκλεινε όλο το ποτάμι και υπήρχε συνεχής παροχή νερού, αν γίνονταν τα φράγματα υποβρύχια, ώστε να σταματάει μεν το νερό, αλλά τα ψάρια να μπορούν να μετακινηθούν κι από τις δυο πλευρές, αν έστω υπήρχε παρακαμπτήριο κομμάτι σε εγκάρσια φράγματα με τη μορφή που έχει λ.χ. το μπάι πας της καρδιάς, τότε σημαντικά προβλήματα θα είχαν επιλυθεί ή αποφευχθεί.

Καθώς σε πολλές περιπτώσεις ελληνικών ποταμών έχουν επισυμβεί ήδη μεγάλες καταστροφές, το θέμα είναι από εδώ κι εμπρός στη μελέτη κάθε έργου να λαμβάνεται υπόψη και η ιχθυοπανίδα κάθε ποταμού, αν έχει απειλούμενα ή προστατευόμενα είδη, και αν τα οφέλη είναι μικρότερα από τα προβλήματα, να μην επιλέγεται η συγκεκριμένη τοποθεσία για τη δημιουργία φράγματος.

Τέλος, σε σχέση με τα υπάρχοντα φράγματα οφείλουν οι αρμόδιοι, έστω και την ύστατη στιγμή, να λάβουν υπόψη τους την καταστροφή που έχει γίνει και να πραγματοποιήσουν κατασκευαστικές παρεμβάσεις προς όφελος των πλασμάτων των ποταμών, που δεν ρωτήθηκαν για όσα συμβαίνουν για το... καλό τους.

Τι προκαλούν

Βάσει των ερευνών, που έχουν γίνει στον Νέστο αλλά και σε άλλα ποτάμια ή παραπόταμους:

1. Τα φράγματα εμποδίζουν τη μετανάστευση ορισμένων ειδών την περίοδο της αναπαραγωγής, προκαλώντας μεγάλες μειώσεις στους πληθυσμούς τους, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις συντελούν ακόμη και στην εξαφάνισή τους.

2. Η κατασκευή φραγμάτων μπορεί να επιβραδύνει ή να σταματήσει τις μετακινήσεις ψαριών, υποβαθμίζοντας την ποιότητα του

νερού, ενώ μπορεί να αλλάξει και τη θερμοκρασία.

3. Λόγω των αλλαγών στο οικοσύστημα ενίοτε αυξάνονται τα αρπακτικά ή και τα ξενικά είδη ψαριών, δημιουργώντας προβλήματα στα υπόλοιπα είδη. Α.ΣΤ.

Άννα Στεργίου

Πηγή/Φωτό: Ελευθεροτυπία